

KUHLMAN ANDREA¹

Az EU Gyermekjogi stratégia és a gyermekekre vonatkozó jogi normák a büntető igazságszolgáltatásban

1. A gyermekjogok

A gyermekjogok a 18 év alattiak emberi jogait jelentik. Az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSZ) 3. cikkének (3) bekezdése és az Európai Unió (EU) Alapjogi Chartájának 24. cikke kimondja, hogy a gyermekek jogainak védelme az EU egyik célja. Az Egyesült Nemzetek Gyermekjogi Egyezménye (UNCRC) szerint a világon minden 18 év alatti személyt ugyanazok a polgári, politikai, gazdasági, szociális és kulturális jogok illetik meg – etnikai hovatartozástól, nemtől, vallástól, nyelvtől, képességektől, migrációs jogállástól vagy bármely más státusztól függetlenül. A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény (UNCRPD) és az Egyesült Nemzetek fenntartható fejlődési céljai (SDG) szintén érintik ezt a kérdéskört.

2007-ben indult el az éves gyermekjogi fórum, amely platform lehetővé teszi az uniós intézmények és más érdekelt felek közötti párbeszédet, és minden évben nyomon követi a gyermekek jogaival kapcsolatos uniós intézkedéseket. 2010-ben az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (EGSZB) véleményt fogadott el a gyermekszegénységről és gyermekjólétről. 2013. február 20-án az Európai Bizottság ajánlásokat fogadott el a gyermekek jogainak megerősítése, a gyermekszegénység csökkentése és a gyermekek jóllétének javítása érdekében.

2017-ben az Európai Parlament (EP), a Tanács és az Európai Bizottság kihirdette a szociális jogok európai pillérét, amely kiemelten kezeli a „gyermekgondozást és a gyermekek támogatását” is (11. alapelv). A szociális jogok európai pillére kiemeli a szegénység elleni védelemhez való jogot, valamint az esélyegyenlőséget javító konkrét intézkedésekhez való jogot. Ennek nyomában az Európai Bizottság 2020 júli-

usában megvalósíthatósági tanulmányt készített, 2020 augusztusában pedig nyilvános konzultációt indított a gyermekgaranciáról és az uniós gyermekjogi stratégia megvalósításáról.

2021. március 24-én az Európai Bizottság az EP támogatásával elfogadta az első átfogó uniós gyermekjogi stratégiát a 2021–2024 közötti időszakra vonatkozóan, valamint benyújtotta az európai gyermekgarancia létrehozásáról szóló tanácsi ajánlásra irányuló javaslatot.

Az EU gyermekjogi stratégia egy jogokon alapuló szakpolitikai keret, amely horizontális kérdésként érvényesíti a gyermekjogokat az uniós szakpolitikákban és jogszabályokban.

Az uniós gyermekgaranciára vonatkozó tanácsi ajánlásra irányuló javaslat jogilag kötelező erejű, egyértelmű végrehajtási lépéseket, célokat és intézkedéseket tartalmaz, amelyeket az EU-nak szorosan nyomon kell követnie. Végrehajtásuk célja a gyermekek jóllétének előmozdítása és a gyermekszegénység csökkentésére irányuló európai és nemzeti szintű erőfeszítések támogatása.

A gyermekek társadalmunk legkiszolgáltatottabb tagjai, és magukban nem képesek kezelni a szegénység és a társadalmi kirekesztés kockázatát. Széles körben elterjedt a gyermekek elleni erőszak minden formája. A Covid-19 világjárvány a gyermekek elleni erőszak bizonyos formáinak felerősödéséhez vezetett számos tagállamban.

Az uniós gyermekjogi stratégia holisztikus megközelítést követ, átfogó célja pedig az, hogy az EU-ban és világszerte jobb életet, társadalmat teremtsen hat, a gyermekek számára is fontos területen: i. a gyermekek részvétele az EU politikai és demokratikus életében; ii. társadalmi-gazdasági integráció, oktatás és egészségügy; iii. az erőszak és megkülönböztetés minden formájának megelőzése és az azokkal szemben nyújtott védelem; iv. gyermekbarát igazságszolgáltatás; v. gyermekek a digitális korban; valamint vi. a gyermekjogok globális dimenziója. Az európai gyermekgarancia létrehozásáról szóló tanácsi ajánlásra irányuló javaslat a társadalmi-gazdasági integrációra és arra összpontosít, hogy a rászoruló gyermekek hozzáférjenek a kulcsfontosságú szolgáltatásokhoz: a kisgyermekkorú neveléshez és gondozáshoz, az oktatáshoz és az iskolai tevékenységekhez, az egészségügyi ellátáshoz, az egészséges táplálkozáshoz és a megfelelő lakhatáshoz.

A stratégia arra törekszik, hogy a gyermekek erőszaktól és kizsákmányolástól mentes környezetben nőjenek fel. A gyermekek lehetnek az erőszak áldozatai, szemtanúi vagy elkövetői. A stratégia a gyermekbarát igazságszolgáltatás létrehozását is szorgalmazza, és rámutat arra, hogy a bírósági eljárásokat a gyermekek életkorához és szükségleteihez kell igazítani, és elsődlegesen a gyermek mindenekfelett álló érdekét kell szem előtt tartani. A gyermekjogok teljes körű elismerése és érvé-

¹ PhD-hallgató, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, EU- és nemzetközi referens, Belügyminisztérium.

nyesítése érdekében biztosítani kell a gyermekek számára az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést, fenntartva ugyanakkor a bírósági eljárások hatékonyságát, többek között a bírósági tisztviselők szakirányú képzése révén.²

2. A gyermekbarát igazságszolgáltatás

A törvény előírja, hogy „a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenekfelett álló érdekét veszik elsősorban figyelembe.³ A gyermekbarát igazságszolgáltatás kapcsán a gyakorlatban általános problémaként merül fel, ha a büntetőeljárás fókuszban nem a gyermek legjobb érdekének biztosítása. Ha a gyermek érdeke „eltűnik”, akkor a törvényi kötelezettségeknek csak a formális teljesítéséről beszélhetünk a garanciális alapelvek érvényesülése nélkül.⁴

Az igazságszolgáltatás a büntetőigény érvényesítése során kénytelen azzal az összetett nehézséggel szembesülni, hogy a tényfeltárás során a múlt teljes egészében soha nem rekonstruálható. További nehézség az is, hogy a tényállás helyességének ellenőrzése tisztán objektív módszerekkel nem lehetséges és az igazság megállapításában az emberi ítélesterő, a szubjektum szerepe nem helyettesíthető és még torzító hatású lehet.⁵

A büntetőjogi feltárásnak a múlt teljes megismerése nem célja, hiszen a lezajlott események szempontjából éppen a relevancia adja a választ arra, hogy melyek azok a tények, amelyek a büntető anyagi és eljárási szabályok szempontjából jelentősek és ekként a bizonyítás tárgyát alkothatják. Időnként viszont éppen ezeknek a releváns tények igazolásának módja jelenti a legnagyobb problémát. Különösen igaz ez véleményem szerint a gyermekbarát igazságszolgáltatás rendszerében, amelyben a nyomozó hatóságok elsődleges célja sokszor ellentétes a gyermek kíméletét előíró kihallgatással.⁶

A gyermekszegénység csökkentése mellett, a megfelelő szakpolitikai intézkedések javítása mellett nem elhanyagolandó a büntetés-végrehajtást követő társadalmi reintegrációs intézkedések fontossága mind emberi jogi, mind gyermekjogi vetületben. Legyen az büntetőjog, polgári jog vagy közigazgatási jog területe, általánosságban elmondható, hogy a gyermekjogok érvényesülésében az állami felelősség határvonalát mindaddig szükséges kiterjeszteni, ahol, vagy amely eljárásban a gyermekek megjelennek.

² A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az EU gyermekjogi stratégiájáról. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (2021/C 374/10) véleménye. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A21V0133.EGB&ccelpara=484&searchUrl=/jogszabaly-kereso?evszam%3D%26sorszam%3D%26para%3D484%26tipus%3Dnincs%26kif%3D%26searchfor%3Don%26pagenum%3D43&goto=-1> (2022. október 6-i letöltés).

³ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

⁴ GYURKÓ Szilvia – NÉMETH Barbara – BALÁZS Réka: Az eljárási jogok és a gyermekbarát igazságszolgáltatás érvényesülése Magyarországon, a büntetőeljárás alá vont külföldi fiatalkorúak esetén, Belügyi Szemle 65. évf. 5. sz., 2017, 1.

⁵ KIRÁLY Tibor: *Büntetőeljárás jog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2000., 218.

⁶ KUH. Andrea: Gyermekek tanúk kihallgatása és a gyermekbarát igazságszolgáltatás, *Büntetőjogi Szemle*, 2021., 52–57.

Alapvetés, hogy nem vizsgálható a gyermekjogok érvényesülése egy-egy szegmensben kiemelten, hiszen nem választható el a gyermekvédelem, szociális ellátások és áldozatvédelem közötti kooperáció sem, azonban fokozottabb a figyelem a gyermekek jogainak érvényesülését tekintve a büntetőeljárásokban.

Ennek oka a gyermekek elsősorban életkori sajátosságaikból eredő kiszolgáltatottsága, amelyből eredő visszasságok ezen a területen súlyosabb formát ölthetnek és a jövő generációját, mintegy csírájában sújthatja személyes fejlődésének további meghatározó elemeként a társadalmat formálva. Minél nagyobb számadat jelzi a visszasságokat, annál meghatározóbbak lehetnek az eljárási visszasságok is, ami az egész társadalom nézve, mind annak struktúráját, mind fejlődési lehetőségeit meghatározza, ennek monitorozására azonban véleményem szerint megfelelő keretrendszer szükséges. A büntetőeljárásban a gyermekek jogainak érvényesülését illetően fokozottabb figyelem szükséges, ennek oka az intézményrendszer sajátosságban és céljában rejlik. Az alapvető jogok, a gyermekjogok, az eljárási garanciák sérülésének még nagyobb a kockázata a marginalizált kisebbséghez tartozó, vagy a többségi társadalomtól eltérő kulturális háttérrel rendelkező 18 éven aluli személyek esetén, különös tekintettel arra, ha igazságszolgáltatási rendszerrel kerülnek kapcsolatba.

Az igazságszolgáltatásban a gyermekek helyzetét ugyan általános emberi jogi rendelkezések szabályozzák és jogaik érvényesülése az egyes szakpolitikáktól függetlenül nem vizsgálható elszigetelten, de jellemzően nagyobb körültekintéssel szükséges esetükben eljárni a bírói vagy hatósági tényfeltárás során elsősorban életkori sajátosságaikból eredő kiszolgáltatottságuk miatt.

A gyermekek jogainak védelme és előmozdítása az Európai Unió egyik fő célkitűzése határain belül és kívül. Az EUSZ 3. cikkének (3) bekezdése írja elő az Unió számára a gyermekek jogainak előmozdítását és védelmét. Az EUSZ 3. cikkének (5) bekezdése kimondja, hogy „az Unió a világ többi részéhez fűződő kapcsolataiban hozzájárul [...] az emberi jogok, különösen a gyermekek jogainak védelméhez. Ezt a fő célkitűzést az Európai Unió Alapjogi Chartája⁷ rögzíti, és egyben garantálja a gyermekek jogainak érvényesülésének előmozdítását és védelmét az uniós jog végrehajtása során.”

3. A gyermekek büntethetősége

Európában két különböző tendencia létezik a gyermekek büntethetőségét illetően. Az egyik tendencia a büntethetőségi korhatár leszállítása és ezáltal a minél több gyermeknek, minél több cselekményért való elzárásának lehetővé tétele. A másik irány ezzel szemben – az ENSZ Gyermekekjogi Egyezménye szellemének megfelelően – törekszik a családi vagy más közösségi alapú alternatíva nyújtására a szabadságvesztéssel szemben és a kriminalizáció kerülésére.⁸

⁷ Az Európai Unió Alapjogi Chartája, 2012/C 326/02. EUR-Lex - 12012P/TXT - EN - EUR-Lex (europa.eu) (2021. június 15-i letöltés).

⁸ Hammarberg, Thomas: *A gyermekközponitú igazságszolgáltatásról. A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának emberi jogi alapokra kell épülnie*, AJB Pro-

A gyermeki jogok védelme és érvényesülése a Lisszaboni Szerződés hatálybalépése óta kap egyre nagyobb hangsúlyt az Európai Unióban.⁹ Az Alapjogi Charta 24. cikke elismeri, hogy a gyermekek önállóan és függetlenül rendelkeznek jogokkal, és kiemeli – az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének alapelvét követve –, hogy a „gyerekek legfőbb érdekét” kell elsődlegesen szem előtt tartani minden a gyermekeket érintő ügy és eljárás során. A regionális európai normák mellett az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye az egyetlen globális gyermekjogi dokumentum, amely hatályos az Unió teljes területén, azt valamennyi tagállam aláírta és ratifikálta.

Európában a globális és regionális folyamatok összhangjának eredményeként a gyermeki jogok területén az új évezred első évtizede jelentős előrelépéseket hozott. Az igazságszolgáltatás gyermekbarátá tételeének szükségességét az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) és az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) esetjoga alapozza meg az ENSZ Gyermekjogi Egyezményével együtt az ET 2010 novemberében keltezett irányelve szerint. A gyermekbarát igazságszolgáltatás koncepcióját képező jogok olyan alapjogok a demokratikus berendezkedésű társadalmakban, amelyek a gyermekeket is egyenlően illetik meg. A koncepció alapját a tisztességes eljáráshoz való jog, a joghoz való hozzáférés, és a kapcsolódó egyéb jogok jelentik, ilyenek a meghallgatáshoz, a tájékoztatáshoz, a védelemhez és a képviselőhöz való jog.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás tartalmi elemei sokkal korábban megjelentek a nemzetközi dokumentumokban és ajánlásokban, minthogy maga a fogalom önálló életre kelt volna, elsősorban az alkalmazása révén.

Az ENSZ fiatalkorúak igazságszolgáltatására vonatkozó normaalkotási folyamatában ilyen előzménynek tekinthetők: a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó minimumszabályok, ún. pekingi szabályok (1985); a szabadságtól megfosztott fiatalkorúak védelmére vonatkozó szabályok, ún. havannai szabályok (1990); a fiatalkori bűnözés megelőzésére vonatkozó iránymutatás, ún. rijádi iránymutatás (1990); a szabadságelvonással nem járó szankciók minimumszabályairól szóló szabályok, ún. tokiói szabályok (1990).

2005-ben született meg a bűncselekmények gyermekkorú áldozatainak és tanúinak védelméről szóló ENSZ-irányelv (ECOSOC Res 2005/20), majd 2008-ban egy iránymutatás a gyermekek igazságszolgáltatásáról, és 2009-ben az alternatív gondoskodásról. Ezek a dokumentumok még mindig nem használják a gyermekbarát igazságszolgáltatás „child-friendly justice” kifejezést *expressis verbis*, de tartalmukban a gyermekjogi megközelítés igazságszolgáltatási rendszerben történő érvényesítését jelenítik meg, a gyermekek szükséglete szerinti jogalkalmazást előtérbe helyezve.

A 2008-as ENSZ-dokumentum a gyermeki igazságszolgáltatást definiálva hangsúlyozza, a Gyermekjogi Egyezményben foglaltaknak megfelelően, hogy minden 18 éven aluli gyermek jogait és alapvető érdekeit tiszteletben kell tartani. Akár mint áldozat, akár mint tanú vagy terhelt kerül kapcsolatba az igazságszolgáltatási rendszerrel, vagy esetleg az államigazgatás kö-

reben, a felügyelet, a gondoskodás, a védelem kérdésének rendezésére indult eljárásban érintett fél.

Ennek megfelelően az alapelvek:

1. „Biztosítani, hogy a gyermek legfőbb érdekét veszik elsődlegesen figyelembe.

2. Tisztességes és egyenlő eljárást biztosítani minden gyermeknek – a hátrányos megkülönböztetés minden formájától mentesen.

3. Segíteni a gyermeket abban, hogy véleményét szabadon kifejtse és azt meg is hallgassák.

4. Megvédeni minden gyermeket a bántalmazástól, kizsákmányolástól és erőszaktól.

5. Minden gyermeket méltóságának tiszteletben tartásával kezelni.

6. A jogi garanciák és védelem biztosítása minden eljárásban.

7. A megelőző szemlélet hangsúlyozása a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőpolitikában.

8. A gyermek szabadságtól való megfosztását csak végső esetben, és csak a lehető legrövidebb időtartamra lehet alkalmazni. A gyermekjogi megközelítést minden jogalkalmazói eljárásban érvényre kell juttatni.”

Az igazságszolgáltatási rendszer gyermekbarátá tétele nem öncél, ugyanis fontos alapkövet adja a jogállamiságnak, a gyermekeink védelmének és a jövő felnőtt generációi számára zsinórmértékül szolgálhat egyéni szintről a társadalmi felelősségvállalás tekintetében is.

Véleményem szerint ezért is fontos, hogy a gyermekbarát igazságszolgáltatás ne csak a jogszabályok szintjén érvényesüljön, hanem a mindennapi életben, a gyakorlat, vagyis a jogalkalmazás szintjén is.¹⁰ A gyermekek szerepe a társadalomban kiemelt jelentőségű. Az életkor meghatározó szerepére világítanak rá azok a kutatási eredmények is, amelyek szerint minél fiatalabb életkorban fordul elő a bűnelkövetés, annál nagyobb az esély a bűnisméltásra, a bűnöző életmód kialakulására. A gyermekkori tapasztalatok felnőtt életünkre tett meghatározó szerepét hangsúlyozzák azok a kutatási eredmények, amelyek szerint a gyermekkorban elszenvedett bántalmazás, a bűncselekmény sértettjévé válás fokozza a jövőbeni, ismételt áldozattá válás esélyét. A gyermekkorban alapozzuk meg vagy veszítjük el a bizalmunkat az igazságszolgáltatási rendszer iránt. Az egyén és a társadalom szintjén is érvényesülő követelmény, hogy tetteinkért jogaink tiszteletben tartása mellett méltósággal vállalhassunk felelősséget, és az állam büntetőhatalma már egészen gyermekkortól ily módon kap teret.

A büntethetőség és a gyermekjogok kapcsán is kiemelt szerepet tölt be az életkor, bár az ENSZ Gyermekjogi Egyezményében gyermek minden 18 éven aluli személy. Az életkor különböző szakaszai szerint az egyes jogágakban a jogalkotó különböző elnevezéssel illeti a gyermekeket, ezért érdemes tisztázni a gyermekek életkorhoz fűződő jogait.

A büntetőjogban az életkor a bűncselekmény alanya és a passzív alany szempontjából bír jelentőséggel. A Btk. 16. §-ában írt feltételek esetén – a 105. § (1) bekezdésére is

jektűzetek, http://www.gyermekbantalmas.hu/documents/gyermekkozponti_igazsagszolgalatas.pdf (2021. augusztus 3-i letöltés).

⁹ AJB Projektűzetek, *Gyermekbarát igazságszolgáltatás*, Gyermekjogi projekt, 2013, 13. http://www.gyermekbantalmas.hu/documents/gyermekkozponti_igazsagszolgalatas.pdf (2021. augusztus 3-i letöltés).

¹⁰ Gyurkó Szilvia: *A gyermekközponú igazságszolgáltatás követelménye Magyarországon és Európában*, AJB Projektűzetek, Gyermekközponú igazságszolgáltatás, Gyermekjogi projekt, 2013, 240. http://www.gyermekbantalmas.hu/documents/gyermekkozponti_igazsagszolgalatas.pdf (2021. augusztus 3-i letöltés).

figyelemmel – a 12. évét betöltött személy fiatalkorúnak minősül. Gyermekkorú bűncselekmény alanya nem lehet.

A gyermekkor büntethetőséget kizáró, felmentő és eljárást megszüntető ok, ezt alátámasztja a hatályos Be. 686. §-a is, amely a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött személy esetén fiatalkorúról rendelkezik.

A büntethetőség alsó korhatára a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény hatálybalépéséig a 12. életév volt, a felelősségre vonás feltétele volt azonban, hogy a fenti életkort betöltött elkövető a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettséggel rendelkezék. (Az alsó korhatárt az 1961. évi V. törvény emelte fel a 14. életévre.) Emiatt is érdekes egyébiránt a 12–14 év közötti gyermek belátási képessége – merthogy gyermek a jogi értelemben vett életkori státuszától függetlenül – a bűnösség és büntethetőség megállapításában.

Hatályos jogunkban tehát a gyermekkor büntethetőséget kizáró ok, a gyermekkorú személy bűncselekmény alanya nem lehet, főszabály szerint büntetőjogilag nem vonható felelősségre és vele szemben büntetőjogi szankciót nem lehet alkalmazni. Amennyiben a gyermekkorú bűncselekményt követett el, vele szemben a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényben szabályozott gyermekvédelmi intézkedések – így például védelembé vétel vagy átmeneti nevelésbe vétel – alkalmazhatók. Itt is hangsúlyozni kell azonban, hogy a büntetőjogi intézkedésként szabályozott elkövetést és a vagyonekvetést a Btk. 72. § (4) bekezdése, illetve 75. § (2) bekezdése alapján akkor is el kell rendelni, ha az elkövető gyermekkor miatt nem büntethető.

4. Az EU gyermekjogi stratégia

A stratégia átfogó célja megteremteni az Európai Unióban és világszerte a gyermekek számára a lehető legjobb körülményeket. A gyermekek jogait és társadalmunkban betöltött szerepüket tekinti át¹¹ és az uniós politikák középpontjába helyezi a gyermekeket és azok mindenekfelett álló érdekeit a belső és a külső fellépései révén és a szubszidiaritás elvével összhangban. A stratégia célja, hogy egyetlen átfogó keretben egyesítse az összes új és meglévő uniós szakpolitikai, jogalkotási, és finanszírozási eszközt.

Egy sor célzott intézkedést javasolhat tematikus területen, amelyek mindegyike meghatározza az elkövetkező évek uniós fellépéseinek prioritásait:

1. A gyermekek, mint a változás katalizátorai a demokratikus életben: A Bizottság számos intézkedést javasol, amelyek a gyermekbarát jogi szövegek kidolgozásától az éghajlati paktum és a zöld megállapodás végrehajtásáig.

2. A gyermekek azon joga, hogy társadalmi háttérüktől függetlenül teljes mértékben gyümölcsöztetni tudják a tehet-

ségüket: A Bizottság arra törekszik, hogy európai gyermekgaranciát hozzon létre a gyermekszegénység és a társadalmi kiexkludálás elleni küzdelem céljából.

3. A gyermekek erőszakmentességhez való joga: integrált gyermekvédelmi rendszerek kiépítésére vonatkozó javaslatok és az iskolai erőszakkal szembeni válaszlépések kidolgozása, a testi fenyegetés minden formájának megszüntetése érdekében.

4. A gyermekek gyermekbarát igazságszolgáltatáshoz való joga, amely megilleti őket sértettként, tanúként, bűncselekmény elkövetésével gyanúsítottként vagy vádoltként, vagy bármely jogi eljárásban részes félként. A Bizottság elősegíti például az igazságügyi szakképzéseket, együttműködik az Európa Tanáccsal a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló 2010. évi iránymutatás végrehajtása érdekében, és felkéri a tagállamokat, hogy támogassák például a képzést vagy dolgozzák ki a bírósági eljárás hathatós alternatíváit, például az őrizet alternatíváit vagy a polgári ügyekben történő közvetítést.

5. A gyermekek ahhoz fűződő joga, hogy biztonságban használhassák a digitális környezetet, és kihasználhassák az abban rejlő lehetőségeket: A Bizottság a biztonságos online tapasztalatszerzés érdekében aktualizálni fogja a gyermekbarát internet európai stratégiáját, és a digitális szolgáltatásokról szóló javasolt jogszabályt, sürgeti továbbá az információtechnológiai vállalkozásokat, hogy foglalkozzanak a káros online magatartással, és távolítsák el a jogellenes tartalmakat.

6. A gyermekek jogai világszerte: A gyermekek jogai egyetemeseek, és az EU megerősíti elkötelezettségét e jogok globális szinten és a többoldalú kapcsolatok keretében történő védelme, előmozdítása és érvényesítése mellett.¹²

A gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalmát tekintve: „olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, figyelembe véve az alábbiakban felsorolt elveket, megfelelően tekintetbe véve a gyermek érettségét, értelmi szintjét és az ügy körülményeit. Olyan igazságszolgáltatás, amely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó és azokra koncentrálni, tiszteletben tartja a gyermekek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének a jogát, a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogot.”¹³

Az iránymutatás vonatkozik minden olyan helyzetre, amelyben a gyermekek bármely okból és bármilyen minőségben kapcsolatba kerülnek az igazságszolgáltatási rendszerrel a büntetőjogi, a polgári jog vagy a közigazgatási jog területén.

Elkerülhetetlen, hogy ezt a prioritást az igazságszolgáltatásba helyezve, egy a jellegéből fakadóan nem gyerekközpontú intézménybe, nagyon sok nehézséggel és feloldhatatlan ellentmondással találkozhatunk a gyakorlatban. Egy ilyen intézmény, különösen a büntető igazságszolgáltatás intézménye, eredendően nem kifejezetten gyermekbarát és nehéz is ilyennek elképzelni, illetve a gyakorlatban azzá tenni.¹⁴

¹² Európai Bizottság: *A Bizottság intézkedéseket javasol...* i. m. 1.

¹³ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Iránymutatása: *Az Európa Tanács „Építsük Európát a gyermekekért, a gyermekekért!” elnevezésű programja*, 2010, 17. <https://rm.coe.int/16806a4541> (2021. augusztus 3-i letöltés).

¹⁴ SOLT Ágnes: *„A gyermekbarát igazságszolgáltatás repedéseiről”*, Országos Kriminológiai Intézet, Kriminológiai tanulmányok, Budapest, 2018, 49.

¹¹ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az EU gyermekjogi stratégia*, Brüsszel, COM (2021) 142final, 1. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0142> (2021. március 24-i letöltés).

5. A gyermekekre vonatkozó európai jogi normák

A gyermekek különböző akadályokkal szembesülnek a büntetőeljárás során a cselekvőképességük korlátozottsága miatt, de továbbra is előfordulhat, ha a gyermekkorból származó speciális védelemre szorulnak és az nem érvényesül. Ezen jogok az igazságszolgáltatás gyakorlatában ma egyre szélesebb körben érvényesülnek és megvalósulását a kapcsolódó esetjog szemlélteti. Megjegyzendő, hogy az Európa Tanács gyermekbarát igazságszolgáltatásra vonatkozó iránymutatásai közvetlenül vonatkoznak a gyanúsított vagy vádlott gyermekekre is, azonban a tanulmány nem a fiatalkorú elkövetők jogaira helyezi a hangsúlyt. A jogilag nem kötelező erejű iránymutatások is mérföldkövet jelentenek annak biztosításában, hogy az igazságszolgáltatási eljárások, beleértve a büntető igazságszolgáltatási rendszer részeit is, figyelembe vegyék a gyermekek sajátos szükségleteit és alapvetően az EJEB meglévő ítélkezési gyakorlatára és más európai és nemzetközi jogi normákra, például az ENSZ Gyermekek jogi Egyezményére (CRC) építenek.

A gyermekekre vonatkozó európai jogi normákat a következőkben elsősorban az EJEB joggyakorlatára támaszkodva mutatom be, kiemelve egy-egy jelentős jogesetet. A gyermekek esetében a büntető igazságszolgáltatás célkitűzései, például a társadalmi beilleszkedés és reintegráció, az oktatás és a visszaesés megelőzése az alapelvek, amelyek értékelésére sor kerül. A védelmük tekintetében irányadó, hogy a 24. cikkben szereplő elv szerint a mindenekfelett álló érdeküket kell alapul venni az eljárások során, bár ennek definíciója nem teljesen tisztázott és minden ügyben egyedi alapon szükséges vizsgálni az eljárás végkimeneteléhez jelentős szubjektív elemmel hozzájárulva.

A tisztességes eljárásról való jog a jogállamiság egyik alapvető követelménye. A bűncselekménnyel kapcsolatba kerülő fiatalkorút, legyen akár sértett, akár elkövető, megilleti a tisztességes eljárásról való jog, amely a gyermek első kihallgatásától alkalmazandó, és az eljárás egésze alatt fennáll.

Az EU Alapjogi Kartája 47. cikke foglalkozik a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljárásról való joggal és tartalmazza az észszerű időn belül megtartott, tisztességes és nyilvános tárgyalás, a tanácsadáshoz, védelemhez és képviselőhöz, valamint a költségmentességhez való jogot. A 49. cikkben megállapított elvi szintén kiemelten fontosak a törvényesség és arányosság tekintetében, de csaknem ilyen fontos a tájékoztatáshoz való jogról szóló irányelv, a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló irányelv, és az ügyvédi segítségről szóló irányelv is.

Az Európa Tanács a tisztességes eljárásra vonatkozó előírásokat az EJEE 6. cikkében mondja ki, amelyet az EJEB széles ítélkezési gyakorlata és joganyaga gazdagít. A gyermek gyanúsítottak és vádlottak számára kiemelten fontos a 2010-es Gyermekek barátságos igazságszolgáltatásról szóló ET-iránymutatás. A hatékony részvétel biztosítása érdekében eljárások során általános szabályként biztosítani kell, hogy figyelembe vegyék a gyermek életkorát, érettségének szintjét és érzelmi állapotát.¹⁵

A T. kontra Egyesült Királyság ügyben¹⁶ az EJEB megállapította, hogy megsértették a kérelmező EJEE 6. cikke szerinti jogát; az nem tudott hatékonyan részt venni az eljárásban az ülések nyilvánossága, az intenzív sajtójelenlét, a korlátozott ügyvédi konzultáció, a megfelelő vallomástétel lehetőségének hiánya miatt.

A tisztességes eljárásról való jog egyik érvényesülése az ügyvédi segítség igénybevételeként való részvétel, amely az EU-jogban a 2013/48/EU irányelv tartalmaz, valamint az 5. cikk (2)–(4) bekezdések. Az ET emberi jogi joganyagban pedig a nyomozás kezdeti szakaszától biztosított az ügyvéd igénybevétele. Erre mutat rá a Panovits kontra Ciprus ügy,¹⁷ amelyben a hatóságok úgy tűnt bármikor hajlandók voltak megengedni a kérelmezőnek, hogy ügyvédi segítséget vegyen igénybe, de nem hívták fel a figyelmét arra a jogára, hogy kérheti ügyvéd ingyenes kijelölését. Semmi bizonyíték sem volt arra, hogy a kérelmezők kifejezetten és egyhangúlag mondtak volna le a jogi képviselőhöz való jogukról, így az EJEB a 6. cikk (3) bekezdése és az (1) cikk megsértését mondta ki döntésében.

A gyermek áldozatok és tanúk speciális helyzetét, mind az EU Alapjogi Kartája, mind az ET joga elismeri, azokat megilleti az újbóli áldozattá válással szembeni védelem, a rehabilitáció és a reintegráció joga, valamint a büntető- és alternatív eljárásokban való hatékony részvétel joga. A gyermek áldozatok jogával az Európai Parlament és a Tanács a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról szóló 2012/29/EU irányelvben foglalkozik és elsősorban a gyermekközpontú szemléletet hangsúlyozza a gyermek mindenekfelett álló érdekét egyénre szabottan figyelembe véve az eljárások során. Fontos kiemelni, hogy az EUB azt is kimondta, hogy az áldozatok védelmének úgy kell megvalósulnia, hogy az ne sértse az eljárásban a megvádolt személy tisztességes eljárásról való jogát.

A Pupino-ügyben¹⁸ az EUB első alkalommal értelmezett a gyermekek mint büntetőeljárásban részt vevő áldozatok és tanúk jogállása szempontjából lényeges rendelkezést. Kiemelte, hogy a nemzeti bíróság számára biztosítani kell oly módon tanúvallomást tenni, amely biztosítja védelmüket, például a nyilvános tárgyaláson kívül és azt megelőzően. Kimondta, hogy ha a gyermekek azt állítják, hogy a pedagógus bántalmazta őket, megfelelnek a tanúvallomás tételére és minden intézkedést úgy kell kialakítani, hogy a vádlott továbbra is tisztességes eljárásban részesüljön. Az ügyben egyébként egy olasz iskolai tanárt vontak felelősségre egy tanuló bántalmazása miatt. Az olasz büntetőeljárás törvénykönyv szerint a tanúknak főszabály szerint a tárgyalás során tanúvallomást kell tenniük a bíróság előtt. Bizonyos körülmények között azonban a tanúvallomásukat a bíró előtt is fel lehet venni, ami ún. különleges eljárás (*incidente probatorio*) útján történő tárgyalás. Ebben az ügyben, az ügyész azt kérte a nemzeti bíróságtól, hogy engedélyezze a kisgyermek által előzetesen bi-

részére nyújtandó eljárási biztosítékekről szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvről irányuló javaslat, COM(2013) 822 final, Brüsszel, 2013.

¹⁶ T. kontra Egyesült Királyság, 24724/94 (1999), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58593> (2021. október 23-i letöltés).

¹⁷ Panovits kontra Ciprus, 4268/04 (2008), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90244> (2021. október 23-i letöltés).

¹⁸ Pupino-ügy, C-105/03 (2015), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62003CJ0105&from=HU> (2021. október 23-i letöltés).

¹⁵ Európai Bizottság: *A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek*

zonyítékként megadott vallomásokot, de a nemzeti bíróság elutasította. Az EUB első alkalommal adta meg értelmezését egyes, a gyermekeknek a büntetőeljárásban sértettként és tanúként való jogállására vonatkozó rendelkezések értelmezését. Hangsúlyozta, hogy a 2001/220/IB kerethatározat előírja a tagállamok számára, hogy biztosítsák a kiszolgáltatott sértettek különleges védelmét, ami azt jelenti, hogy a nemzeti bíróságnak a kiszolgáltatott áldozatok tanúskodását olyan módon engedélyezhesse, amely garantálja a gyermekek védelmét, például a tárgyaláson kívül és annak lefolytatása előtt.

Az EJEB gyakorlatában a gyermek áldozatok védelme kapcsán a védelem jogainak megfelelő és hatékony gyakorlását teszi lehetővé, az igazságügyi hatóságok számára emiatt előírható, hogy ellensúlyozzák a védelem jogait és biztosítsák a vádlott érdekeinek védelmét is, mint a Kovač kontra Horvátország ügyben.¹⁹

Ebben az ügyben egy 12 éves kislány azt vallotta a nyomozási bíró előtt, hogy a kérelmező szeméremérettől cselekményeket követett el vele szemben. A felperes nem volt jelen, és nem képviseltette magát az említett vallomás során, és nem kapott lehetőséget arra sem, hogy vitassa a sértett vallomását. Az EJEB megismételte, hogy főszabály szerint minden bizonyítékot a vádlott jelenlétében, nyilvános tárgyaláson kell bemutatni a kontradiktórius érvelés céljából. Ha a rendőrségi nyomozás vagy a bírósági eljárás szakaszában tett vallomásokat a nyomozás során bizonyítékként használják fel, ez önmagában nem ellentétes az EJEE 6. cikkével, feltéve, hogy a vádlott megfelelő lehetőséget kap az érintett tanú megkérdezésére és kikérdezésére, akár a vallomás megtételekor, akár az eljárás későbbi szakaszában. A kérelmező esetében a sértett vallomása volt a felperes ellen felhozott tényekre vonatkozó egyetlen közvetlen bizonyíték, és ez a bizonyíték döntő szerepet játszott a bíróság bűnösséget kimondó határozatában. Ugyanakkor a kérelmező nem tudta megtámadni, illetve nem tudott választ kapni a nemzeti bíróságoktól az e tekintetben benyújtott panaszára vonatkozóan. Mi több, a sértett tényleges vallomását soha nem olvasták fel az eljáró bíróság előtt. Ehelyett a bíró csupán azt jegyezte meg, hogy a sértett fenntartotta a bíróság előtt tett nyilatkozatát a nyomozási bíró előtt. Ezért az EJEB arra a következtetésre jutott, hogy a kérelmező nem részesült tisztességes eljárásban, ami a 6. cikk (1) bekezdésének megsértését jelenti, összefüggésben az EJEE 6. cikk (3) bekezdés d) pontjával.

Az S.N. kontra Svédország ügyben,²⁰ egy 10 éves fiú azt vallotta a rendőrségen, hogy a kérelmező szexuálisan zaklatta. A fiút kétszer hallgatta ki egy gyermekbántalmazási ügyekben jelentős tapasztalattal rendelkező rendőrfelügyelő. Az első kihallgatást videóra vették, a másodikról pedig hangfelvétel készült. A gyermek ügyvédje nem vett részt a második kihallgatáson, de egyetértett a rendőrfelügyelővel a megvitatandó kérdésekben. A tárgyalás során, a kerületi bíróság lejárta a gyermek kihallgatásának felvételeit, de már nem hallgatta ki személyesen. A bíróság végül elítélte a kérelmezőt, szinte teljes mértékben a gyermek vallomására támaszkodva. A fellebbvi-

teli bíróság helybenhagyta az ítéletet. Megállapította, hogy a rendőrségi kihallgatások elegendő bizonyítékot szolgáltatottak a felperes bűnösségének megállapításához, még akkor is, ha elismerte, hogy a gyermek vallomását nem támasztották alá technikai bizonyítékok, amelyek néha pontatlanok voltak. Az EJEB elfogadta, hogy a szexuális bűncselekményekkel kapcsolatos ügyekben a tanú keresztkérdésére nem mindig van lehetőség, és hogy ilyen esetekben a tanúvallomásokat a bíróságnak rendkívüli körülményekkel kell kezelni. Bár a gyermek által tett vallomások képezték gyakorlatilag a vádlott elleni egyetlen bizonyítékot, az eljárás egésze tisztességes volt. A videószalagot a tárgyalás és a fellebbviteli tárgyalás során bemutatották, és a második kihallgatás jegyzőkönyvét felolvasták a kerületi bíróság előtt; a hangszalagot a fellebbviteli bíróság előtt is lejátszották. Ez lehetővé tette a felperesnek, hogy vitassa a gyermek vallomását és az ő szavahihetőségét a büntetőeljárás során. Következésképpen nem sérült az EJEE 6. cikk (3) bekezdés d) pontja.

Az EJEB foglalkozik ennek részeként az áldozatok és családjuk jogaival is. Az RR és társai kontra Magyarország ügyben²¹ a család tanúvédelmi programból való kizárása veszélyeztette életüket, mert a hatóságok nem bizonyították az arra okot adó veszély megszűnését. Az ügy a fogvatartottra vonatkozik, aki tanúvallomást tett a nyílt tárgyaláson kábítószer-kereskedő tevékenységéről, és aki – a büntetőeljárás során – feleségével és két gyermekével együtt a hivatalos tanúvédelmi programba került megtorlás veszélye miatt. Amikor a hatóságok rájöttek, hogy a fogvatartott még mindig kapcsolatban áll a bűnözői körökkel, eltávolították őt és családját a tanúvédelmi programból, mivel megszegtek annak feltételeit. A 2. cikk alapján a család arra hivatkozott, hogy a tanúvédelmi programból való kizárásuk miatt életük a maffia megtorlásának veszélyébe került. Mivel a program által nyújtott védelmük megszüntetése nem e veszély csökkentése, hanem a program feltételeinek megsértése indokolta, az elsőfokú bíróság nem volt meggyőződve arról, hogy a hatóságok bizonyították, hogy a kockázat megszűnt, így a hatóságok potenciálisan életveszélynek tették ki a családot, megsértve ezzel az EJEE 2. cikkét.

Kiemelendő a téma szempontjából, a Gazdasági és Szociális Tanács (ECOSOC), 2005/20-as A bűncselekmények gyermekkorú áldozatait és szemtanúit érintő ügyekkel kapcsolatos igazságszolgáltatásról szóló határozata is, amelyben elfogadta a gyermekkorú áldozatokra és tanúkra vonatkozó iránymutatást, miszerint a gyermekek egyéni szükségleteit és védelemhez való jogát figyelembe veszik.

6. A különleges bánásmód

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) alapvetően külön fejezetben részletezi a különleges bánásmódot igénylő személyekre vonatkozó szabályokat a korábbi szabá-

¹⁹ Kovač kontra Horvátország, 49910/06 (2011) <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-81645%22%5D%7D> (2021. október 23-i letöltés).

²⁰ S.N. kontra Svédország 34209/96 (2002) <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-5674> (2023. január 11-i letöltés).

²¹ R.R. és társai kontra Magyarország, 19400/11 (2012) <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115019%22%5D%7D> (2021. október 24-i letöltés).

lyozástól eltérően, bár elszórtan találunk a törvényben a XIV. fejezeten kívüli szabályhelyeket is.

Az életkor szerint megnyilvánuló különbségeket, egyenlőtlenségeket tekintve a gyermekek hátrányos helyzete egyértelműen megállapítható, ami pozitív jogok érvényesülését alapozza meg, csakúgy, mint a fogyatékkal élők esetében szükségyszerű pozitív diszkrimináció szükségességét. Érdekes kérdés tehát a hátrányos helyzet felismerésének függvényében a pozitív diszkrimináció és annak a hatályos törvényben történő elhelyezése, a különleges bánásmód érvényesülésének mikéntje, vagyis annak formája és terjedelme az általános eljárási garanciákon túlmutatóan.

A súlyos fokban kommunikációképtelen fogyatékos személy esetén például a még a létező komplex igazságügyi orvosi szakértői vélemény ellenére is nehezményezi a tárgyalás – jelen esetben másodfokú – logopédiai vagy siketnéma kezeléssel foglalkozó olyan szakember távollétében történő megtartását, aki mintegy a tolmács szerepét tudta volna betölteni.²²

A Be. 81. §-a alapján a természetes személy sértett és a tanú különleges bánásmódot igénylő személynek minősül, ha a személyes jellemzői vagy az eljárás tárgyát képező bűncselekmény jellege és körülményei alapján a megértésben, a megértetésben, az e törvényben meghatározott jogok gyakorlásában vagy kötelezettségek teljesítésében, vagy a büntetőeljárásban való hatékony részvételében akadályozott. A különleges bánásmódot megalapozó körülmény különösen az érintett személy életkora, szellemi, fizikai, egészségi állapota, az eljárás tárgyát képező cselekmény kirívóan erőszakos jellege, illetve az érintett személynek a büntetőeljárásban részt vevő más személyhez fűződő viszonya.

A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az érintett személlyel történő kapcsolatba kerüléstől kezdődően hivatalból, vagy az érintett indítványára vizsgálja, hogy különleges bánásmódot igénylő személynek minősül-e, a különleges bánásmód megállapításáról jogszabályban meghatározottak szerint mindig egyéni értékelés alapján dönt.

A Be. 82. §-a szerint külön döntés nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek minősül a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy, a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvényben meghatározott fogyatékos személy, és az is, aki ilyennek minősülhet, valamint a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje. A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot igénylő személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete, illetve védelme érdekében a különleges bánásmódot megalapozó körülményeknek megfelelő, azokkal arányban álló intézkedést alkalmaz. Kiemelendő, hogy a jelenlegi szabályozás alapján a különleges bánásmódba sorolt egyének jogai csak addig terjedhetnek, ahol más eljárási résztvevő, például terhelt jogai kezdődnek, azaz a számukra biztosított pluszjogok nem érvényesíthetők más rovására.

A Be. 85. §-ában felsorolt intézkedések során a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot igénylő személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítését és kíméletét az eljárás érdekeire figyelemmel segíti elő összhangban az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének

alapelveivel, „miszerint a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindennekfelett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban”.

A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az eljárási cselekmények tervezése és elvégzése során az érintett személy személyes igényeinek figyelembevételével jár el, és az érintett személy részvételét igénylő egyes eljárási cselekményeket haladéktalanul folytatja le. A különleges bánásmód során a kímélethez hozzátartozik a nyilvánosság kizárásának lehetősége, a személyes és különösen az egészségügyi adatok fokozott védelme, segítő közreműködésének igénybevétele. További ilyen követelmény a kép- és hangfelvétel készítése az eljárási cselekményről a megismétlés mellőzésének előtérbe helyezésével, a különleges bánásmód megállapításának kezdeményezésével és vizsgálatával kapcsolatos ügyiratok zárt kezelése, illetve további a különleges bánásmódot igénylő személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítését és kíméletét biztosító egyéb, e törvény szerinti intézkedés alkalmazásának lehetősége.

A Be. a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmények esetében további pluszjogokat garantáló intézkedéseket tartalmaz. A Be. 87. §-ában kerül szabályozásra, hogy az eljárás során a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság lehetőség szerint kép- és hangfelvételt készít, elrendelheti, hogy az eljárási cselekményen igazságügyi pszichológus szakértő is jelen legyen. Ilyen további, a pluszjogokat garantáló intézkedés, hogy az eljárási cselekményt igazságügyi pszichológus szakértő vagy szaktanácsadó közreműködésével hajtja végre és a büntetőeljárással összefüggésben biztosítja az Alaptörvényben, az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett gyermek jogairól szóló egyezményben, a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben és más törvényekben megfogalmazott, gyermeket megillető jogok hatékony érvényesülését. Fontos további különös szabályozás, hogy a tizennyolcadik életévét be nem töltött tanú vallomása műszeres vallomásellenőrzéssel nem vizsgálható és szembesítése csak a hozzájárulásával rendelhető el.

Kiemelt helyet kap e törvényben a tizennegyedik életévét be nem töltött személy az eljárás során, hiszen a részvételét igénylő eljárási cselekmény esetén az eljárási cselekmény elvégzésére csak akkor kerülhet sor, ha az attól várható bizonyíték mással nem pótolható. Az eljárási cselekményt az erre szolgáló vagy arra alkalmassá tett helyiségben kell elvégezni, kivéve, hogy az érintett személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete más módon vagy más intézkedéssel nem biztosítható. A nyomozás során a nyomozó hatóság biztosítja, hogy az eljárási cselekményt minden alkalommal ugyanazon személy végezze, a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az eljárási cselekményről kép- és hangfelvételt készít. Amennyiben már megtörtént a kihallgatás a nyomozás során, és arról készült kép- és hangfelvétel is, a bíróság a sértett védelme érdekében hivatalból vagy kérelemre mellőzheti annak tanúkénti kihallgatását, elkerülve, vagy legalábbis lényegesen csökkentve a másodlagos viktimizációt és annak veszélyét. A nyomozás során tett vallomásuk felhasználható ettől függetlenül bizonyítékként, biztosítva az általános eljárási garanciákon túlmenő jogok számukra történő érvényesülését.

Erősíti a tizennegyedik életévét be nem töltött személy törvényes kihallgatására vonatkozó gyakorlatot az a döntés, mi-

²² Kúria Bfv. II/760/2015, BH 2016. 5. 111

szerint amennyiben az eljárás során rendelkezésre álló iratokból megállapítható, hogy a gyermekkorú sértettek által észlelt tényekre vonatkozóan az eljárás során számos közvetett bizonyíték került beszerzésre, amelyek alkalmasak vallomásaik pótlására, tehát ebből következően a másodfokú eljárásban a kihallgatásukra már nem adódik törvényes lehetőség.²³

További sajátosság a tizennegyedik életévet be nem töltött személyek eljárási cselekményeit illetően, hogy ilyen sértett részvételét igénylő eljárási cselekmény helyszínén a terhelt és a védő személyesen nem lehet jelen. A telekommunikációs eszköz alkalmazása során biztosítani kell, hogy a sértett kizárólag az eljáró bírót, ügyészt vagy nyomozó hatóság tagját láthassa. A vádemelés után a bíróság a sértett részvételét igénylő eljárási cselekményt kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság útján végezheti el, a sértett részvételét igénylő eljárási cselekményen jelen lévő személyek kérdésfeltevési joga pedig korlátozott, csak indítványozhatják kérdés feltevését és a nyilvánosságot ki kell zárni a tárgyalásnak arról a részéről, ahol a sértett részvétele az eljárási cselekményen kötelező.

Megemlítendő, hogy a 14. életévüket be nem töltött személyek tanúkénti kihallgatása során a nyomozási bírónak az eljárási törvényben rögzített speciális eljárási szabályokat meg kell tartania. Ezek közé tartozik, hogy az ilyen tanúkat nem kell figyelmeztetni a hamis tanúzás következményeire, szembehelyesítésükre kizárólag akkor kerülhet sor, ha ez nem kelt bennük félelmet, és gondozójuk, törvényes képviselőjük annak ellenére jelen lehet az ülésen – arról nem is küldhető ki –, hogy később esetleg tanúként kihallgatják.²⁴ A cselekvőképtelen kiskorút hozzátartozója tekintetében megilleti a vallomástétel megtagadásának joga is, sőt törvényes képviselő vagy gondozó hozzájáruló vagy megtagadó nyilatkozatát is be kell szerezni.²⁵

A büntetőeljárásban – annak az igazságszolgáltatás céljával összefüggésben jelentkező sajátosságából kiindulva –, az eljáró hatóságok célja a legszélesebb körű és legpontosabb információszerzés. A minél megalapozottabb bizonyítékok megszerzése mellett a különleges bánásmód és kímélet egyidejű érvényesítésének érdekes paradoxona hívja pontosan életre a jogok és kötelezettségek terjedelmének, érvényesülési formájának olyan keretrendszerét, amelyben a különleges bánásmódban részesülők mindenekfelett álló érdeke és kímélete úgy szükséges megvalósuljon, hogy az eljárás sem veszíti el célját, a vélt és a valós igazság egybeesését eredményező konvergáló hatékony feltárás is érvényesül.

Véleményem szerint ebben a paradoxonban a jogok és kötelezettségek optimális egyensúlyi helyzetét az eljárási pluszgaranciák mellett vagy ellenére, mind az emlékezet és az információ torzulásait, és a befolyásolás szükségszerű beszűrődését is figyelembe vevő jogalkalmazás adja az egyéni mérlegelést előtérbe helyezve.²⁶

Az életkor alapú különleges bánásmódnak a hatályos Be. döntően XIV. fejezetében részletezett szabályait és sajátosságait, jogalkalmazásban történő érvényre jutását tekinthetjük a gyermekbarát igazságszolgáltatásnak a gyermek tanúk és sértettek vonatkozásában.

Záró gondolatok

A gyermekvédelem feladat- és eszköztára tekintetében számos jogterülethez kapcsolódik.²⁷ Alapvetően azt a tevékenységrendszer, jogszabályrendszer és intézményrendszer jelenti, amelynek célja a gyermekek családban történő nevelkedésének elősegítése, veszélyeztetettségük megelőzése és megszüntetése, valamint azoknak a gyermekeknek a helyettesítő védelme és a nevelésükről-gondozásukról történő gondoskodás, akik hatósági intézkedés következtében kikerülnek vér szerinti családjukból.

A gyermekek védelmének általános szabályait, rendszerét a Gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény, röviden gyermekvédelmi törvény határozza meg.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményével összhangban a gyermekvédelmi törvény a gyermek érdekeit és jogait helyezi előtérbe, elsőbbséget adva a családban történő nevelkedésnek. Ennek érdekében a különböző támogatások széles körét biztosítja a család és a gyermek számára és csak utolsó eszközként teszi lehetővé a családból való kiemelés, azonban ebben az esetben is kiemelt feladatként határozza meg a családba történő visszagondozást.

Az életkor kérdése kitüntetett fontosságú a büntető felelősségre vonás és az alkalmazható jogkövetkezmények szempontjából. Az életkorhoz rendelt felelősség megállapításakor tekintettel kell lenni a gyermek személyiségét alakító tényezőkre és szocializációs hátterére. Bűnmegelőzési szempontból az életkorral kapcsolatban három releváns kérdés merül fel:

1. Mikor kerül kapcsolatba a gyermek vagy fiatalkorú személy a büntető igazságszolgáltatás rendszerével?
2. A gyermekvédelem vagy a büntető igazságszolgáltatás hatáskörébe tartozik-e felelősségének megállapítása?
3. Milyen közigazgatási hatósági intézkedés vagy büntető anyagi, illetve eljárásjogi intézkedés elrendelésére kerül sor, és az eléri-e célját?

A vélt képesség függvénye, hogy a felelősség megállapítása és a jogkövetkezmény meghatározása a gyermekvédelem vagy a büntető igazságszolgáltatás hatáskörébe tartozik-e. A gyermekvédelmi rendszer prevenció hálózata elsősorban a veszélyeztetett gyermekekre összpontosít. A büntető igazságszolgáltatás rendszerében kevésbé van lehetőség az egyéniesítő szempontok figyelembevételére.

Az ifjúsági igazságszolgáltatás utópisztikus elképzelése magában foglalja a folyamatos és fokozatos haladást a büntetőjogi tolerancia irányába, ahol a gyermekek és a fiatalok legjobb érdeke érvényesül, és ahol a korrekciós beavatkozást – különösen a szabadságvesztést – csak mint végső megoldást alkalmazzák. Ezt a jövőképet a globális és az európai emberi jogi normák is alátámasztják.²⁸

²⁷ HERKE-FÁBOS Barbara Katalin: A gyermekvédelmi rendszer prevenció szerepe a bűnmegelőzésben a Csemegi-kódextól napjainkig. *Diké, A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport folyóirata*, 2018, 33–50, DOI: 10.15170/DIKE.2018.02.03. 1-3 (2022. október 6-i letöltés).

²⁸ NAGY Ádám – ROSS Dániel: *Ifjúságügyi szöveggyűjtemény*, UISZ Alapítvány, Budapest 2016.

²³ Szegedi Ítéltábla Bf. I. 365/2005 sz. I. döntése, BH 2006.242.

²⁴ Fővárosi Ítéltábla 5. Bf. 1614/2004 sz. ítélete: I., BH 2005.343.

²⁵ Fővárosi Ítéltábla 5. Bf. 1614/2004 sz. ítélete: II., BH 2005.343.

²⁶ ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*. Debrecen, 2008. TKK, 3.12. fejezet *A gyermekek kikérdezése és befolyásolhatósága*. 75–79.